

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

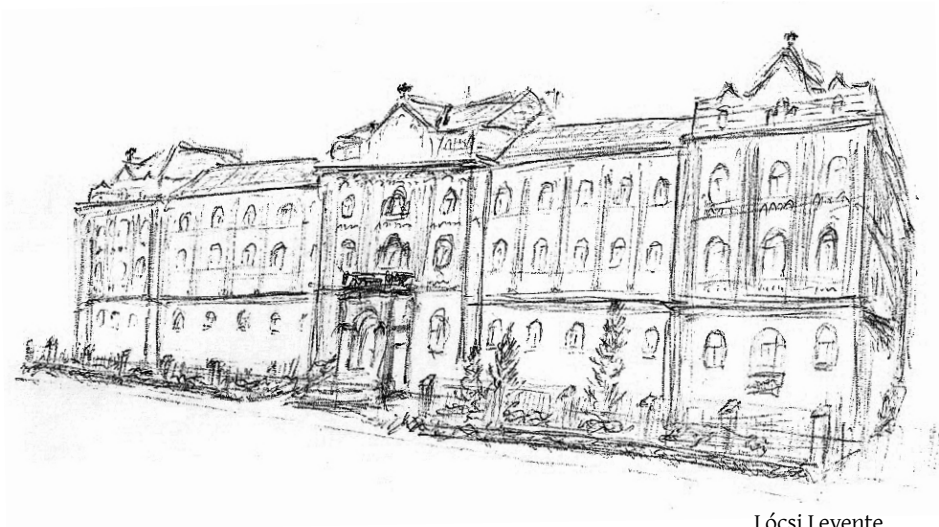
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Markó Veronika

Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?

„Azok az évek, melyeket ott töltöttünk, a meghittség, a béke, a boldog, mohó olvasások idilli esztendei voltak. Az épület mintha egy sejtyszerűen osztódó, szaporodó könyvtár köré zárult volna, melynek magja – Eötvös József két hatalmas könyvszekrénye – francia állambölcseleti műveivel és metszetes angol regényeivel, ma már szinte eltűnik irodalom, nyelvészet, történelem, természettudományok, ókori filológia termei között. A Könyvtár ablakain túl a kert, a Gellérthegy lejtője hűsége társaink voltak olvasmányunk mellett. Gondtalan, paradicsomi lakók lehettünk a könyvek Édenében, melyet nem őriztek kardos angyalok: azt a gyümölcsöt szakítottuk le, amelyiket éppen megkívántuk – a hosszú polcokon szabadon álltak a könyvek.”¹

1910 karácsonyán költözött be az Eötvös Collegium az új gellérthegyi épületébe, amely azóta is otthonaként szolgál. Itt működik immár 100 éve az a könyvtár, amelynek fennmaradása és továbbélése szempontjából a legnehezebb éveit kísérelem meg bemutatni; ebben elsősorban a helyben őrzött levéltári dokumentumokra támaszkodom.² Ahhoz, hogy megérthessük, miért egyedi és különleges ez a gyűjtemény, és ebből fakadóan mi volt a háború utáni évtized történéseinek a jelentősége, szükség van az addig vezető út rövid ismertetésére is.

¹ SÓTÉR István: *Fellegjárás*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1986,³ 225.

² Az Eötvös József Collegium iratait a Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár (a továbbiakban EJC MDL), az Eötvös Könyvtár dokumentumait pedig az MTA Irodalomtudományi Intézet Archívuma (a továbbiakban MTA ITI Archívum) őrzi. Arra vonatkozóan, hogy milyen volt a könyvtár állománya, hogyan gyarapodott, a régi leltárkönyvek jelentik a legértékesebb forrást.

A könyvtár első évtizedei³

Az 1895-ben a minőségi tanárképzés céljával alapított (ekkor még a Csillag utcai épületben működő) Eötvös Collegium magas követelményeinek teljesítéséhez színvonalas könyvtárat igyekezett biztosítani. Ennek alapját Semsey Andor mineralógus 5000 forintos felajánlása teremtette meg, a szaktanárok javaslatai alapján ebből az összegből vásárolták meg a könyvtár magját,⁴ és a továbbiakban is, Bartoniek Géza igazgató bármilyen kéréssel is kereste meg, Semsey készséggel támogatta a Collegium könyvtárát.

Eötvös Loránd, az intézmény életre hívója és első kurátora édesapja, Eötvös József könyvtárának egy részét (körülbelül 900 kötetet) ajándékozta az alapításkor az intézménynek, az eredeti könyvszekrényekkel együtt – a Collegium igazgatói mindig külön gyűjteményként kezelték ezt az adományt. Eötvös József könyvtárának másik részét (hozzávetőleg 640–650 kötetet) fia 1871 és 1873 között a műegyetemi könyvtárnak ajándékozta. 1964-ben Móra László írt cikket *Eötvös József és a műegyetemi könyvtár* címmel, amelyre fölfigyeltek az Irodalomtörténeti Intézet munkatársai, és a két intézmény közötti tárgyalások eredményeként a következő évben a két hagyaték rész egyesült.⁵

1896 tavaszán a vallás- és közoktatásügyi miniszter „a Bárány Mednyánszky Dénes által valamely tudományos köz-intézet céljaira felajánlott s a Nemzeti Múzeumban letétként őrzött nagybecsű könyvgyűjteményt az adományozó hozzájárulásával a báró Eötvös József Collegium tulajdonába”⁶ bocsátotta.

A Csillag utcai épületben a könyvtár két részből állt: a természettudományos („dögész”) és az irodalom-történelem szakterület könyveiből (ez utóbbiak három

³ A könyvtár történetének első félszáz évét (1895–1944) részletesen megírta TÓDOR M. Ildikó: *Az Eötvös József Collegium könyvtárának 50 éve*. Szakdolgozat, 1969, a Collegium gazdag levéltári anyagára támaszkodva.

⁴ „[...] rendelkezésre bocsátok 5000 frt-ot azzal a rendeltetéssel, hogy abból az alakulóban levő Eötvös József br. Kollégium könyvtárának alapja épüljön föl. Válaszd ki, hozzáértők meghallgatásával a beléilleszthető könyveket, úgy, hogy azok között, a szakszerű tanulmányokra szükségeseken kívül, legyenek olyanok is, mely bármely szak tanulójának kedves és művelő olvasmányul szolgálhatnak, mert kell, hogy a tanár tudós, de művelt is legyen” Semsey Andor levele Eötvös Lorándhoz (1895. július 6.). EJC MDL 86. doboz 178. dosszié ¼.

⁵ Eötvös József könyvtárát bemutatja BÉNYEI Miklós: *Eötvös József könyvei és eszméi*. Debrecen, Csokonai Kiadó, 1996. A könyvek részletes, katalógusszerű leírását Gángó Gábor végezte el: GÁNGÓ Gábor (szerk.): *Eötvös József könyvtára*. Budapest, Argumentum Kiadó, 1996.

⁶ Zsilinszky államtitkár levele Eötvös Lorándhoz (1896. márc. 30.) – EJC MDL 86. doboz 178. dosszié 1/4b. (Az Eötvös Kollégium, miután az Eötvös Könyvtár gyűjtőköre nem tudta teljes körűen kielégíteni a kollégisták igényeit, saját könyvtárat alapított, amely a levéltár kezelését is végzi. A könyvtár 2003 májusában ünnepélyes megemlékezés keretében vette föl a Mednyánszky Dénes Könyvtár és Levéltár nevet.)

egymásba nyíló szobábankaptak helyet – itt tartották a szemináriumokat is). Diákok és tanárok szabadon vehették le a polcokról a köteteket.⁷ Eötvös Loránd kurátor így rendelkezett a könyvtár kezeléséről 1896 tavaszán: „Azon kérdésre, vajon a collegium könyvtárából lehet egyes munkákat házon kívül használatra kiadni határozott véleményemet avval fejezem ki, hogy e könyvtárat nem nyilvános, hanem szigorúan házi könyvtárnak tekintvén abból bármely munkának és bárkinek ilyenemű kikölcsönzését megengedhetőnek nem tartom.”⁸

A könyvtárnak majd 30 éven át nem volt főfoglalkozású könyvtárosa. A közvetlen felügyeletet az igazgató – Bartoniek Géza – gyakorolta, többnyire ő végezte az újonnan érkező könyvek nyilvántartására szolgáló cédulakatalógus és a leltárkönyv vezetését is, esetenként egy-egy tanár vagy idősebb kollégista segítségével. A cédulakatalógus nem a könyvtárban, hanem az igazgatói irodában volt elhelyezve – elsősorban a könyvek nyilvántartását szolgálta, nem az olvasók tájékoztatására készült.

Az Alpár Ignác tervei alapján kifejezetten a Collegium céljára a Gellérthegyen emelt új épületet 1910 karácsonyán vették birtokba a diákok és a tanárok. Az épület első emeletén egy nagyobb teremben és 9 kisebb szobában helyezték el a könyvtárat tudományszakok szerint. Egy-egy tudományterületen belül a művek sorrendje a polcokon: források, segéd tudományok, összefoglaló művek, részterületekkel foglalkozó munkák, egyes szerzők művei alfabetikus sorrendben, így a hallgatók a szaktárgyuk tanulmányozásához szükséges irodalmat egy helyen találhatták meg. Eötvös József könyvgyűjteményét – az eredeti szekrényekben – a díszterembe tették.

Bartoniek Géza igazgató 1911-ben, tanévkezdéskor intézkedett a könyvtári rendről: nyitva tartás reggel 8-tól este 8-ig. „A polcokról levett könyveket használat után, de minden esetre a könyvtári teremből való távozás előtt, régi helyekre vissza kell tenni. [...] Ügyelni kell arra, hogy a könyvek egyenes sorokban maradjanak; ez a könyvek áttekinthetőségét és keresését megkönnyíti. Minthogy a könyvtár helyisége elég tágas és egész napon át használható, a könyvtári könyveket kivinni csak kivételes esetben szabad, mihez minden esetben külön engedély szükséges. Ez esetben a könyv helyére láttamozott cédula helyezendő. Tintatartókat a könyvtári terembe bevinni nem szabad.”⁹

Az 1925-ös statisztikai jelentésből: „A B. Eötvös-Collegium könyvtára kizárólag a bennlakó növendékek és tanárok használatára szolgál. A szakok szerint

⁷ ZIMÁNDI P. István: Péterfy Jenő az Eötvös Collégiumban. *MTA I. Oszt. Közlemények* 1958. XIII. kötet, 1–4. sz., 187.

⁸ EJC MDL 88. doboz, 181. dosszié 1/1.

⁹ EJC MDL 88. doboz, 182. dosszié 1/1–2: Az Eötvös József Collegium könyvtári rendje (1911. szept. 20.).

rendezett könyveket az illetők egész szabadon használják és kölcsönzés nincsen. Idegeneknek tilos a bemenet. A felügyeletet az igazgató egy tanár támogatásával végzi. Külön személyzet erre a célra nincsen.”¹⁰

A Collegium első kinevezett könyvtárosa Lukscics Pál volt (1920–1924), majd ismét Bartoniek Géza igazgató látta el a könyvtári teendőket. 1928-ban Tomasz Jenő, a Collegium tanára kapott könyvtárosi kinevezést, 1940-ben, aligazgatói előléptetése után az addig francia nyelvet oktató Kenéz Ernő követte e tisztségben.¹¹ Gombocz Zoltán (1928–1935), majd Szabó Miklós (1935–1944/45) igazgatósága idején a könyvtárhasználat rendje annyiban módosult, hogy a nyitva tartás ideje este 10-ig, majd 11-ig kitolódott, és a Collegium tagjai már kölcsönözhetek is – de a köteteket az épületből kivinni vagy kölcsönadni szigorúan tilos volt.¹² Szabó Miklós igazgatósága elején az ifjúság segítségével a folyóiratokat áthelyezték a szakkönyvtárak helyiségeibe – így valósult meg legteljesebben az a törekvés, hogy egy-egy tudományszak művelői minden szakirodalmat egy helyen találjanak meg.

Ahogy a könyvtár alapítása is nagylelkű adományoknak volt köszönhető, így a továbbiakban is jelentős részét tette ki a gyarapodásnak a Collegium egykori tanárainak és diákjainak adománya, hagyatéka. 1936-ban az állam megajándékozta a Collegiumot Gombocz Zoltán „egész életen át gyűjtött és féltő szeretettel gondozott könyvtárával [...] benne a Magyar Etymologiai Szótár munkálataival összefüggésben a magyar szófejtés tudományának szinte teljes anyaga megvan [...]”, értékének megállapítására tudós bizottságot kért fel Szabó Miklós: Ligeti Lajost, Pais Dezsőt, Trócsányi Zoltánt és Zsirai Miklóst.¹³

Kiemelkedő volt ebben az időszakban a francia kormány (2500 frank értékű, szabadon kiválasztható) könyvajándéka. Szabó Miklós gróf Teleki Pál kurátort a történeti és földrajzi munkák, Pais Dezsőt az orientalisztikai, Gáldi Lászlót a nyelvészeti anyag válogatására kérte föl. 1941-ben a budapesti szovjetország követség megszűnésével a Collegium jelképes áron vásárolhatta meg a követség könyvtárának egy részét (anyaga nagyrészt szépirodalom, irodalomtörténet – jelentősége abban állt, hogy korábban a könyvtár alig tudott orosz nyelvű köteteket beszerezni). A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fenntartás nélkül ajánlotta a könyvek átvételét, 1944-ben viszont e könyvek befogadása vált a Collegiumot ért jobboldali sajtótámadások egyik vádpontjává. (Tomasz

¹⁰ EJC MDL 88. doboz, 181. dosszié 2/4.

¹¹ EJC MDL 40. doboz, 71. dosszié.

¹² EJC MDL 88. doboz, 182. dosszié 1/6 (1929. ápr. 15.) és 1/7 (1937. aug. 31.).

¹³ Szabó Miklós beszéde Gombocz Zoltán sírjánál 1936. május 1-jén. *Szövetségi Évkönyv* XIV–XV. 1936–37. Budapest, Eötvös József Collegium, 1937, 14 és EJC MDL 88. doboz, 181. dosszié.

Jenő 1947-ben – tekintettel a követség felszámolásának körülményeire – szükségesnek látta a könyvek tulajdonjogának miniszteri megerősítését: „vajjon, a szabályszerűen lebonyolított vétel ellenére, jogosan birtokunkban maradhatnak-e [...] 1944 tavaszán éppen ezen orosz könyvek megvétele miatt is súlyos sajtótámadás érte az Eötvös Collegiumot, sőt később, amikor a német csapatok ténylegesen megszállták a Collegium épületének egy részét, nem különben az ostrom alatt is, ezen orosz könyvek birtoklása és rejtegetése nem kis kockázatot jelentett intézetünknek. E körülmény ellenére sikerült a könyvállomány zömét átmentenünk.”¹⁴

A front közeledtével próbálták a könyveket biztonságos helyre menekíteni. Lehetőségként felmerült Metternich-Sándor Klementina hercegnő bajnai birtoka, de szerencsére végül nem került sor a könyvtárköltöztetésre, hisz a bajnai kastély is a front és a fosztogatók martalékává vált.¹⁵ Az ostrom alatt Tomasz Jenő és a Collegiumban rekedt diákok a pincébe hordták le az értékesebb könyveket. Az épületet ért bombatalálatoktól az emeleten maradt filozófiai és földrajzi könyvtárrész majdnem teljesen megsemmisült, köteteit a romok, törmelékek alól kellett kiasni.¹⁶

Keresztury Dezső igazgatósága

A háború után az épület és a könyvtár helyreállítása rengeteg munkát igényelt, amelynek oroszlánrészét a visszatért diákok, tanárok és az új igazgató, Keresztury Dezső végezte. Az Országos Könyvtári Központnak 1947-ben küldött beszámolóából – amelyet Kenéz Ernő, még mindig az egyetlen könyvtáros (1946 márciusában jött vissza orosz fogságból, és egyből munkába állt¹⁷) írt – kiderül,

¹⁴ Részletesen: MARKÓ Veronika: Szabó Miklós. In: SEPSI Enikő–TÓTH Károly (szerk.): *Tudós tanárok az Eötvös Collegiumban*. Budapest, Eötvös József Collegium – Ráció Kiadó, 2009, 24–26 és MTA ITI Archívum 16. fond 50.a/1947: Tomasz Jenő levele Keresztury Dezső miniszternek.

¹⁵ EJC MDL 88. doboz, 181. dosszié 3/9, a bajnai kastélyról: HORVÁTH Viktor: *Könyvek és könyvtárak államosítása Magyarországon (1949–1960)*. Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1974–75. Budapest, 1978, 240.

¹⁶ A háború idején a levéltári anyag egyre hiányosabb, így pótolhatatlan forrás Imolya Imre egykori collegistának az ostrom alatt írt naplója, amelyből a könyvtárról is sokat tudhatunk meg. IMOLYA Imre krónikája. Egy koronatanú feljegyzései az Eötvös Kollégium ostrom alatti napjairól. *Juss* 1990. június–július) 2. sz., 129–132, illetve 40/1945. sz. Tomasz Jenő aligazgató jelentése a háborús károkról gr. Teleki Géza kultuszminiszternek. Közli: DÖRNYEI Sándor (szerk.): *A háború sújtotta Eötvös Collegium. Tomasz Jenő emlékére*. Budapest, Eötvös József Collegium, 2004, 129–134.

¹⁷ MTA ITI Archívum 16. fond 246/1946: Tomasz Jenő aligazgató levele Keresztury Dezső miniszterhez (aki egyben a Collegium igazgatója is), amelyben kéri Kenéz Ernő bérének folyósítását (1946. szept. 28.).

hogyan az állomány pontos kötetszáma, illetve folyóméterben mért adatai egyelőre meghatározhatatlanok: sok kötet még mindig dobozokban áll, a bombatalálatok miatt két helyiséget még nem sikerült helyreállítani, és számos polc és könyvszekrény tönkrement. 1949-ben a háborús kárt körülbelül 1500 kötetre becsüli.

A könyvtárhasználatról: „Könyvtárunk nem közgyűjtemény. Csak az intézet növendékei és tanárai használhatják reggel 8 órától este 12 óráig. A növendékek és tanárok a könyveket teljesen szabadon használhatják. [...] Kölcsönzés nincsen.” A nyitvatartási idő megállapítása tulajdonképpen formális, hisz minden diáknak saját kulcsa volt a könyvtárfolyosóhoz.¹⁸

Említést érdemel ebben az időszakban két jelentős gyűjtemény, amely – bár esély volt rá – végül nem került a könyvtár állományába. Az egykor az Eötvös Collegium mintájára alakult szegedi Eötvös Kollégium a háború után újraindult, de pénzügyi fedezet hiányában ellehetetlenült a működése. Keresztury Dezső miniszterként (és igazgatóként) a Collegium stabilitását a főiskolai jelleg elnyerésével kívánta biztosítani, hogy a tanárok főiskolai kinevezést és fizetést kaphassanak. A pénzügyminiszternek beadott tervzetben a szegedi kollégiumnak a budapestivel való egyesítését is felvetette, hogy annak működését biztosítsa.¹⁹ Végül ez az egyesítés nem jött létre, a szegedi intézményt kénytelen volt felosztatni, könyvtáráról a miniszter és az egykori Eötvös collegista igazgató, Kesselyák Adorján szóban úgy állapodott meg, hogy azt az Eötvös Collegium kapja. Az erről szóló írásbeli értesítés meg is érkezett a Collegiumba, de a miniszteri rendelet késett, majd amikor végre megszületett, már a könyvtár több intézmény (köztük az Eötvös Collegium) közötti szétosztásáról rendelkezett. Kesselyák elkeseredett levelet írt Keresztury-nak (mint igazgatónak), nem értve egyet a gyűjtemény felosztásával, és jelezte, hogy a szegedi egyetem vezetése is úgy nyilatkozott, minden erejével meg fogja akadályozni a könyvtár Budapestre szállítását. Kesselyák és főként Greguss Pál dékán ellenállása sikeres volt, a szegedi egyetemen maradt a teljes anyag.²⁰

Fülep Lajos 1947-ben könyvtárát és néprajzi gyűjteményét ajánlotta föl a Collegiumnak, cserébe Keresztury Dezső tanári állást ajánlott neki, és

¹⁸ MTA ITI Archívum 16. fond 310/1947: Kenéz Ernő levele az Országos Könyvtári Központ igazgatóságának (1947. október 20.). A collegisták könyvtárhasználatáról, könyvtárhoz való viszonyáról sokat elmond FODOR András: *A Kollégium. Napló, 1947–1950*. Budapest, Magvető Kiadó, 1991 (például 38).

¹⁹ PAPP István: Az Eötvös Collegium helykeresése 1945 és 1950 között. In: PAKSA Rudolf (szerk.): *Keresztury Dezső, az Eötvös Collegium igazgatója (1945–1948)*. Argumentum – Eötvös József Collegium, 2004, 56.

²⁰ EJC MDL 86. doboz, 178. dosszié 30/1946: Kesselyák Adorján mb. igazgató levele az Eötvös Collegium igazgatóságának, hivatkozva a VKM 105/383/1946/VIa.úo. rendeletre (1946. november 20.) és MTA ITI Archívum 16. fond 276/1946: a VKM értesítése arról, hogy a könyvtár egy részét a Collegium kapja (1946. okt. 30.).

megszervezte Budapestre költözését. Az ajándékozási szerződés értelmében a könyvtár csak akkor lesz az intézmény tulajdona (Fülep halála után), ha legalább öt évig lakást biztosít számára. A költözés után a könyveket Fülep hárszobás lakrészében helyezték el, a gyűjteményt pedig a korábbi földrajzi könyvtár termében állították ki.²¹ A Collegium megszűntetése után Fülep költözni kényszerült, és könyveit is vitte magával – könyvtára halála után az Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoportja, később Intézete kezelésébe került. Néprajzi gyűjteménye az épületben maradt, majd 1952-ben az Akadémia hozzájárult, hogy ezt az anyagot, 345 tárgyat a Szekszárdi Múzeum részére átadjanak, a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja pedig el is szállította a gyűjteményt.²²

Most már a valós gyarapodásról essen szó.

Keresztury Dezső az 1947-ben megjelent *Magyar mártír írók antológiája* előszavában írta: „A mi kötelességünk, életben maradtaké az, hogy összegyűjtsük s megőrizzük mindazt, ami életükből és alkotásaikból megmaradt, hogy elégtételt adjunk méltatlanul megbántott szellemüknek.”²³ E cél vezethette az igazgatót, majd minisztert, amikor Balogh József, Halász Gábor és Szabó Dezső könyv hagyatékát a Collegium könyvtárába „mentette”.

Balogh Józsefnek, a német megszállás egyik első áldozatának könyvtárából több mint 2000 kötet került a Collegiumba, megemlékezésül mindegyiket „Dr. Balogh József könyveiből” pecsétnyomattal jelölték meg. Balogh a két világháború közötti művelődéstörténetünk meghatározó alakja, klasszika-filológus, az ókereszténység és a középkori latinság kutatója (magyarra fordította Szent Ágoston *Vallomásait*), a *Magyar Szemle*, a *Nouvelle Revue de Hongrie* és a *Hungarian Quarterly* szerkesztője, a Parthenon Egyesület szervezője, akinek gondosan válogatott könyvtára jelentősen gazdagította a világirodalmi, a klasszika-filológiai és a patrisztikai gyűjteményt.²⁴

Halász Gábort, a Nyugat vezető kritikusat, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársát (1943-ban a kéziratár és a muzeális gyűjtemények vezetőjévé nevezték ki) 44-ben munkaszolgálatra hívták be, és a szenvedéseket nem élte

²¹ EJC MDL 88. doboz, 185. dosszié 324/a/1947: Ajándékozási szerződés (1947. október 27.), valamint TóTH Károly: Fülep Lajos tanári tevékenysége az Eötvös Collegiumban. In: SEPSI-TÓTH 2009, 111.

²² MTA ITI Archívum 16. fond 113/1952 és 118/1952.

²³ BÓKA László (szerk.): *Magyar mártír írók antológiája*. Budapest, Cserépfalvi, 1947, 6.

²⁴ EJC MDL 86. doboz, 178. dosszié 66/1945: Balogh József könyveinek a Horthy Kollégiumban lévő részét átveszi a Collegium: Keresztury Dezső átvételi elismervénye (1945. jún. 16.). Megemlékezések Balogh Józsefről: BORZSÁK István: Balogh József. *Antik Tanulmányok* I. évf. (1954) 1–3. sz., 143–144, Hubay Miklós emlékezése: KABDEBŐ Lóránt: *A háborúnak vége lett*. Budapest, Koszmosz Könyvek, 1983, 12–19, HAFNER Zoltán: Beszélgetés Hubay Miklóssal Balogh Józsefről. In: JANKOVICS József (szerk.): *„Nem süllyed az emberiség!”... Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. Budapest, MTA Irodalomtudományi Intézet, 2007, 931–938.

túl. Hagyatékából Keresztury emlékszobát rendezett be az első emelet egyik előadószobájában. Lator László így emlékezik: „Nekem legkedvesebb a Halász Gábor-könyvtár volt, ami nem is függött össze a nagykönyvtárral. Ott vehettem életemben először a kezembe a Proust sorozatot.”²⁵ Napjainkban e kötetek szakrend szerinti helyükön (nagyobbrészt az angol, francia és a klasszika-filológiai anyagban) találhatóak, csak a dedikált magyar irodalmi anyagot őrizzük elkülönítve. Minden kötetben „Halász Gábor könyveiből” pecsétnyomat van.²⁶

Szabó Dezső könyvtára: az egykor collegista író 1945 januárjában hunyt el az ostromlott fővárosban. Minden értékét a József körút 31/a szám alatti lakásán tartotta, hagyatékára az örökösök mellett egykori iskolája, a Kolozsvári Református Kollégium is igényt tartott (Szabó Dezső egy korábbi újságcikkében nekik ígérte vagyonát). A két fél közötti per hosszan elhúzódott, majd mikor az örökösök végre úgy döntöttek, hogy a könyvtárra nem tartanak igényt, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1947 elején megvásárolta az egész megmaradt könyvvállományt, és arról rendelkezett, hogy a könyvek nagyobbik részét a kolozsvári református kollégium kapja meg (ügyeit ideiglenesen a Kolozsvári Egyetemi Iroda intézte), kisebbik része pedig letét gyanánt az Eötvös József Collegiumba kerül.²⁷

A könyvek átszállításáról, őrzéséről, felleltározásáról Tomasz Jenő aligazgató gondoskodott, a minisztérium számára készített beszámolójából részletes képet kapunk a szállítás és a feldolgozás nehézségeiről.²⁸ Az összesítés szerint az Eötvös Collegium 2872 darab könyvet kapott, a miniszter utasítására a néprajzi vonatkozású műveket (ezer darabot) a Pázmány Péter Egyetem Néprajzi Intézete kapta meg, az Országos Széchényi Könyvtár a „fasiszta tartalmú” könyveket vette át megőrzésre (123 db), valamint 559 darab egyéb kötetet és 1950 augusztusában Szabó Dezső kéziratait is átvette. A *Szabó Dezső Füzeteket* és a *Segítség* című regény füzeten íveit a Hartmann Testvérek Könyvkereskedése szerezte meg. A Kolozsvári Református

²⁵ *Ahol a maximum volt a minimum. Emlékezések a régi Eötvös Collegiumra.* Sajtó alá rendezte: KELEVÉZ Ágnes. Budapest, ELTE Eötvös József Collegium – Petőfi Irodalmi Múzeum, 2007, 314.

²⁶ A Halász Gábor-könyvtár idekerülésével kapcsolatban csupán egy levél maradt fenn, amely szerint másnap a minisztérium teherautója szállítja a könyveket a Nemzeti Múzeumtól a Collegiumba – EJC MDL 86. doboz, 178. dosszié 1946/9 sz. (1946. május 14.). „Kéziratai, jegyzetei, okmányai, levelezése, személyes holmija szinte nyom nélkül elpusztult; csak könyvtárát sikerült megmenteni s az Eötvös-kollégium emlékszobájában elhelyezni” (In: KERESZTURY Dezső: *Kapcsolatok.* Budapest, Magvető Kiadó, 1988, 186). Elhelyezéséről: EJC MDL 54. doboz, 102. dosszié: 1946. dec. 19. tanári értekezlet jegyzőkönyve.

²⁷ KERESZTES Csaba: Szabó Dezső könyvtára. *ArchívNet* 5. (2005) 4. sz.

²⁸ MTA ITI Archívum 16. fond 56/1948: „Dr. Tomasz Jenő, Eötvös József-Collegium aligazgatójának jelentése a néh. Szabó Dezső-féle könyvtárról” (1948. január 30.), ill. 289/1948: Jelentés a Szabó Dezső-féle könyvtárról (1948. augusztus 2.)

Kollégiumnak jutott körülbelül 5000 kötet, amelyet a kiszállításig a Collegium pincéjében helyeztek el ládákbán. Miután 1949 szeptemberében a Kolozsvári Egyetemi Irodát megszüntették, az Eötvös Könyvtár kétszer is kérte felettesét, hogy a nedves pincében álló anyagból hiányait pótolhassa, a fennmaradó köteteket felajánlva az Országos Könyvtári Központnak. A jóváhagyás után – 1952 végén – beletárolták még 2324 kötetet. Minden, a könyvtár állományába került könyvbe beragasztották a feldolgozás során Szabó Dezső ex librisét.²⁹

„Nyilvános” Eötvös Könyvtár

Bár Keresztury Dezső miniszterként (és igazgatóként) igyekezett megragadni minden lehetőséget, hogy a Collegium hagyományos működését fenntartsa (főiskolai jellegűvé nyilvánítás, jó kapcsolat a népi kollégiumokkal), 1948-ban már nem tudta távol tartani a politikát az intézménytől, így távozott, elfogadva az Akadémia főkönyvtárnoki kinevezését. Lutter Tibor követte a Collegium igazgatói székében, és elindult az intézmény hanyatlása, amely 1950-ben aztán megszüntetéséhez vezetett.³⁰

1949 novemberében az Országos Könyvtári Központ (Sztálin 70. születésnapjára) könyvtárügyi kiállítást szervezett. Az ehhez kapcsolódóan kiküldött kérdőívre adott válaszokból kiderül, hogy a könyvtár még ekkor is változatlan rendben működött: nyitva tartás 8–23 óráig (vasárnap is), az olvasók szabadon vehetik le a köteteket a polcokról. Az olvasószámnál Lutter igazgató beszúrta, hogy: „a Könyvtár nyilvánossá tétele folyamatban van”.³¹ Pár nappal később írt Ortutay Gyula miniszternek, felajánlva, hogy az egyetemi reform következtében fellendült tanulmányi munka segítésére és az egyetem könyvtárainak hiányos felszereltségét figyelembe véve, a Collegium viszonylag jól felszerelt könyvtárát a bölcsészhallgatók számára hozzáférhetővé tehetnék, „a könyvtárnak félnyilvános jelleget” adva. Ezzel együtt kérte két alkalmazott felvételének engedélyezését a megnövekedő feladatok ellátására.³² Ekkor állt munkába a végzős kollégista Németh Miklós, aki aztán 50 évig dolgozott a könyvtárban.

Fodor András naplójából: „1950. június 7. szerda: Kenéz Ernő, a köztiszteletnek örvendő franciatanár és könyvtáros elkunyerál tőlem egy Puskin-kötetet

²⁹ MTA ITI Archívum 16. fond 272/1948, 338/1948, 79/1949, 234/1949, 41/1951, 115/1952, ill. 212/1953.

³⁰ Részletesen: PAPP 2004, 49–64.

³¹ MTA ITI Archívum 16. fond 474/1949. sz. (1949. nov. 26.)

³² MTA ITI Archívum 16. fond 473/1949. sz. (1949. nov. 18.)

a könyvtár számára. [Akkor jelent meg Fodor Ruszlán és Ludmíla fordítása – M. V.] Nevetve írom bele az ajánlást, annak tudatában, hogy Eötvös-kollégium jövőre már igazából nem lesz. A diákszállóba, úgy hírlík, legalább 250 lakót telepítenek be.”³³

Már 1949 őszétől sejthető volt, hogy a Collegiumot felosztatják. 1950 nyarán Scher Tibor, az Akadémia főkönyvtárnoka (Keresztury csak márciusig töltötte be ezt a tisztséget) szóbeli utasítására be kellett számolni a könyvtár történetéről, felépítéséről, alkalmazottairól és arról, hogyan lehetne olvasótermet kialakítani. A jelentésből kitűnik, hogy a jövőre nézve még teljesen nyitott kérdés, prézens könyvtár legyen-e, vagy kölcsönözzön is, és hogy a kutatók bemehetnek-e majd a „raktárhelyiségekbe”.³⁴

1950 szeptemberétől az épület a Tanfolyamellátó Nemzeti Vállalat irányítása alá került, és egyszerű diákszállóként működött (a korábbi 100 helyett nem ritkán 400–450 hallgatóval). A könyvtár hivatalosan 1950. október 1-jével a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára egyik osztályává vált. „A könyvtárat csak a nagy tekintélyű volt collegisták közbelépésével sikerült az Akadémiai Könyvtár fiókjaként megőrizni” – írta Keresztury Dezső visszaemlékezésében.³⁵ Az iratok az „MTA Nagyboldogasszony úti könyvtáraként” említik, majd 1951 tavaszától „Eötvös Könyvtár”-ként. 1950. október 1-jével nemcsak a könyvtár, hanem az egész első emelet az Akadémiához került, beköltözött az Irodalomtudományi Dokumentációs Központ (4 helyiségbe) és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság irodája.³⁶

A diákszálló megnövekedett hallgatói létszáma, valamint az, hogy 1949 őszétől az összes bölcsészeti hallgató előtt megnyílt a könyvtár, szükségessé tette, hogy a dísztermet és két kisebb termet olvasóteremmé alakítsák át – ezek „1950. szeptember 19-én nyíltak meg, gyakorlatban tehát e dátumtól nyilvános a könyvtár”.³⁷

³³ FODOR 1991, 441.

³⁴ A szóbeszédekről lásd: FODOR 1991, 328. Az első hivatalos iratok: MTA ITI Archívum 16. fond 277/1950. (1950. július 17.): Jelentés Scher Tibor akadémiai főkönyvtárnoknak és 297/1950. (1950. július 29.): Jelentés a VKM részére (Csépai Andornak) a könyvtár állapotáról.

³⁵ KERESZTURY DEZSŐ: Emlékezés az Eötvös Collegium utolsó éveire. *Valóság* XXXII. (1989) 3. sz., 83.

³⁶ EJC MDL 88. doboz 185. dosszié 1/5: Latorcai Józsefnek, a 20. sz. diákszálló mb. igazgatójának jelentése a Tanfolyamellátó Vállalatnak.

³⁷ MTA ITI Archívum 16. fond 7/1951: Jelentés a könyvtár működéséről 1950. szept. 1-től dec. 31-ig. A nyilvánossá tétel következő lépcsőfokaként 1952-ben 13 kerületi általános és középiskolának írt a könyvtárvezető „olvasószerzés céljából”, majd a Bölcsészkar, a Pedagógiai Főiskolának, az Akadémia I. és II. Osztálya szaktitkárainak, hogy oktatóik, kutatóik figyelmét hívják föl a könyvtárra – MTA ITI Archívum 16. fond 138/1952: Feljegyzés Scher Tibornak és 270/1953: Jelentés a könyvtár április havi működéséről.

A Collegiumnak utolsó évében három könyvtárosa volt: Kenéz Ernő, Németh Miklós és Dodek György. A megszűnéssel Tomasz Jenő aligazgató is átkerült, bár ő – belebetegedve a történetekbe – még decemberben meghalt. Az Akadémiáról Szőke Sándort helyezték át, kinevezve osztályvezetőnek. 1951-től Tomasz Jenő özvegye és Krencz János, a Collegium egykori portása is részt vett a könyvtári munkában. A nagyon hosszú nyitva tartási idő miatt (még mindig reggel 8-tól este 11-ig) minden dolgozó az épületben lakott (kivéve Szőkét), ahogy korábban, a collegiumi időkben is.

A könyvtárhasználat rendje a látogatók számának növekedésével megváltozott: csak az olvasóterem állt nyitva számukra. Bár a szakrendi elhelyezés változatlanul megmaradt, a belső helyiségeket „könyvraktárrá” minősítették, és csak néhány neves kutató kaphatott külön engedélyt arra, hogy ezekbe a szobákba bebocsátást nyerjen, ott dolgozhasson. (Például külön kérésre Huszti József, Waldapfel József, Gyergyai Albert.)³⁸ Természetesen többen kifogásolták a collegiumi idők „régi szabadságának” elvesztését, Gáldi László nem restellte megírni Haraszthy Gyula főkönyvtárosnak a könyvtár rendjére vonatkozó módosító javaslatait, miután érvelésével helyben nem ért célt – nem csoda: a munkatársak beszámolója szerint „türelmetlenül oktató vitalendülete [...] már az olvasóterem nyugalalmát veszélyeztette”.³⁹

Veszélybe került a könyvtár hagyományos, tudományszakok szerinti elrendezése is: a könyvtárvezető 1952-ben felvetette, hogy az olvasószolgálat gyorsaságának növelése érdekében át kellene térni a raktári sorszámrendszerre (numerus currens), azaz a teljes állományt átmozgatva egyszerűen a leltári számok sorrendjében kellene tárolni a könyveket. A munkaerőhiány ezt az átrendezést szerencsére nem tette lehetővé, így maradhatott meg a könyvtár immár százéves szakrendi elhelyezése.⁴⁰

Az elkövetkező évek iratanyagából kitűnik, hogy folyamatosan bizonytalan maradt a könyvtár további sorsa: elképzelhető volt, hogy a diákszállóval együtt vagy anélkül az épületben marad, illetve az is, hogy el kell költöznie.⁴¹ Már a Collegium megszűntetésekor megfogalmazódott az a terv, hogy az 1951-

³⁸ MTA ITI Archívum 16. fond 101/1952.

³⁹ MTA ITI Archívum 16. fond 235/1954: Gáldi László levele Haraszthy [!] Gyulának (1954. dec. 1.) és Szőke Sándor jelentése az ügyről Haraszthynek (1954. dec. 15.) Gáldi László 1929-től collegista, 1937–1950-ig a Collegium tanára, az '50-es években a Nyelvtudományi Intézet osztályvezetője.

⁴⁰ MTA ITI Archívum 16. fond 89/1952: Jelentés az Eötvös Könyvtár 1951. évi munkájáról.

⁴¹ MTA ITI Archívum 16. fond 52a/1951: Szőke Sándor könyvtárvezető az Akadémiai Könyvtár vezetőjének, Scher Tibornak feljegyzésben elemzi a könyvtár lehetséges jövőjét és profilváltoztatói javaslatait a három eshetőségre (1951. szeptember 1.).

ben megalakulandó irodalomtörténeti intézet (valamint nyelvtudományi és történettudományi is!) számára a legjobb elhelyezés a Collegium épülete lenne.⁴² Az 1953 tavaszán készített fejlesztési terv valószínűsíti, hogy az épületből „akadémiai székház” lesz (irodalomtudományi és nyelvtudományi intézet) a könyvtár nyilvános jellegének megőrzésével.⁴³

A könyvtár kitűnő gyűjteménye, tervezett kutatókönyvtári jövője és nyilván a tekintélyes volt collegisták közbenjárása is hozzájárult ahhoz, hogy állománya az '50-es években is értékes kötetekkel gazdagodhatott. A Népkönyvtári Központ folyamatosan küldte a nemzeti tulajdonba vett könyvek elsősorban történelmi és irodalmi tárgykörű ajánló katalóguslapjait, és az Akadémiai Könyvtár is gyakran ajánlotta fel duplumait, megkönnyítve ezzel a hiánypótlást. A Könyvalap Bizottság az Eötvös Könyvtárat is fölvette a régi magyar könyvek szétosztási jegyzékébe, így többször válogattak régi könyvet a Kiscelli utcai raktárban.⁴⁴

Természetesen az 1921 óta működő Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetségét is feloszlatták, megmaradt készpénzvagyonát (6253 forintot) a Belügyminisztérium a könyvtár rendelkezésére bocsátotta. A Nékosz feloszlata után 1950-ben a Petőfi, Győrffy és Kőrösi Csoma Kollégiumok könyveit (erről a kötetekben látható kollégiumi pecsétek is tanúskodnak – közel 3000 kötet) kapta meg a könyvtár. (A megszűnt Szabó József utcai kollégium – ahonnan a könyvek érkeztek – igazgatója az előző tanévben Illés László kollégista volt, aki 1950-ben visszaköltözött az épületbe.) „Ez az adomány számos duplumával bizonyos fokig lehetővé tette, hogy az olvasóknak egyes sokat használt művekből több példányt bocsáthassunk rendelkezésére, de a könyvtár tudományos színvonalának emeléséhez nem sokban járult hozzá.”⁴⁵

⁴² Az MTA pártkollégiumának jegyzőkönyveiből (1950. október 31.): „Az Akadémia I. és II. Osztályához tartozó Nyelvtudományi, Irodalomtörténeti és Történettudományi Intézetek számára a legmegfelelőbb elhelyezési lehetőségként (csendes, kutatásra alkalmas hely, helyben kutatásra alkalmas könyvtár) a volt Eötvös Kollégium (XI. Nagyboldogasszony u. 11–13.) mutatkozik. Javasoljuk, hogy az említett intézetek elhelyezése a fenti módon nyerjen elintézését. Itt jegyzendő meg, hogy az épületben tudnánk egyelőre a tudós-klub számára is néhány helyiséget biztosítani [...]” – MOL 276.f./89/340. Közli: SIMON Zsuzsanna: *Az MTA ITI megalakulásának előtörténete*. <http://archivum.iti.mta.hu/kutatasieredmenyek>. [Letöltés dátuma: 2009. december 10.]

⁴³ MTA ITI Archívum 16. fond 246/1953. (1953. márc. 27.)

⁴⁴ MTA ITI Archívum 16. fond 73/1954: Berza Lászlónak, a Népkönyvtári Központ vezetőjének értesítése (1954. április 21.).

⁴⁵ MTA ITI Archívum 16. fond: 1950. okt. 2. „Az MTA XI. Nagyboldogasszony úti könyvtárában” felvett jegyzőkönyv a kötetek átvételéről; Illés László visszaemlékezése: FODOR 1991, 332 és a könyvvállomány értékelése: 7/1951: Jelentés a könyvtár működéséről 1950. szeptember 1-től december 31-ig.

1951-ben a megszüntetett Baumgarten Alapítvány könyvtárából 7 láda könyv érkezett, közte Elek Artúr dedikált köteteivel,⁴⁶ amelyeket ma is külön gyűjteményként kezelünk. Elek Artúr, aki alapításától a *Nyugat* vezető kritikusa, esszéírója volt, nem sokkal a német megszállást követő öngyilkossága előtt végrendeletet készített, amelyben mintegy tízezer kötetre rúgó könyvtárát több nyilvános gyűjteményre hagyta, így a „Magyar írók műveinek dedikált példányait a Baumgarten-alap könyvtárának”.⁴⁷ 1950-ben – az alapítványok feloszlataásáról szóló rendeletre hivatkozva – a Baumgarten-alapot is felszámolták. Bár Basch Lóránt tesz még egy kísérletet a fenntartására: „Elgondolásunk az volna, hogy ez az alapítvány, mely eddig az élő irodalmat szolgálta, ezentúl az irodalomtörténet tudományának körébe vágó feladatot teljesíthetne” a 20. század első felének irodalmával foglalkozva, és ehhez indokolt egy speciális könyvtár létrehozása. A minisztérium elutasító válasza után („Az Ön által javasolt könyvtár felállítását szükségtelennek tartjuk. A *Nyugat* korszakának irodalomtörténeti dokumentumait a Tudományos Akadémia, illetve az Irodalomtörténeti Társaság hivatott összegyűjteni”⁴⁸) az alapítvány megmaradt könyveit Basch Lóránt Városmajor utcai lakásáról Borsa Gedeon szállította az Eötvös Könyvtárba az Országos Könyvtári Központ autójával.⁴⁹

1953-ban a Népkönyvtári Központ közvetítésével kapott a könyvtár közel 500 kötetet a feloszlattott Mária Dorothea Egylet Tanítónők Otthonának könyvtárából, a kitelepített Kállay Miklós író, lapszerkesztő, kritikus könyvtárából 1171 kötetet (főként a század első felének magyar szerzőitől) és az Akadémiai Könyvtárból a Kornfeld család itthon maradt könyveiből 84 kötetet.⁵⁰

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságtól – későbbi cserekönyvek fejében – átvesznek az emigrációba vonult Cs. Szabó László könyveiből 452 kötetet. Cs. Szabó visszaemlékezése szerint közel 9000 kötetes könyvtárat hagyott itthon, amely az üresen maradt Belgrád rakparti lakásból eltűnt, a könyvek

⁴⁶ MTA ITI Archívum 16. fond 16a/1951.

⁴⁷ A végrendelet másolatát az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Kézirattára őrzi (Analecta-10.213.), részletét közli B. JUHÁSZ Erzsébet: Elek Artúr könyvtárának sorsa. *Magyar Könyvszemle* 92. évf. (1976) 1–2. sz., 146. Elek Artúrról megemlékezett GYERGYAI Albert In: BÓRA 1949, 34–36. és *Forrás*, 1. évf. (1969) 4. sz., 39–41.

⁴⁸ Basch Lóránt levele Révai József miniszternek és a minisztérium válasza: OSZK Fond 145/18/1 és 4. Közli: TÉGLÁS János (szerk.): *A Baumgarten Alapítvány. Dokumentumok 1941–1951*. V. kötet. Budapest, Argumentum Kiadó, 2007, 193–196.

⁴⁹ WIX Györgyné: *A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950–1952*. Az Országos Széchényi Könyvtár Füzetek 11. Budapest, 1997, 34.

⁵⁰ MTA ITI Archívum 16. fond 2/1954: Beszámoló a könyvtár 1953. évi működéséről és ITI Archívum 16. fond 66/1954: Az MTA Könyvtárától a Kornfeld-könyvtár anyagából az Eötvös Könyvtárnak átadott könyvek jegyzéke.

további sorsáról nem tudunk,⁵¹ így az is nyitott kérdés, hogyan kerülhettek kötetek az Irodalomtörténeti Társasághoz.

Természetesen, mint mindenhol e korban, jelentős volt a beszámolóiban az „ideológiai és szovjet” irodalomként említett kötetekkel és folyóiratokkal való gyarapodás.

Ejtsünk szót végül a veszteségekről is. Az Akadémiához csatolás után az Alkalmazott Matematikai Intézet elszállította a matematika szakcsoportba tartozó köteteket, valamint a fizikai gyűjtemény legértékesebb részét, teljes folyóirat-sorozatokat. Nem sokkal később az épp kialakított Keleti Gyűjtemény számára vett át könyveket az Akadémia főkönyvtárosa, Scher Tibor (maga is orientalista). A gyűjtemény fő szervezője Ligeti Lajos volt, aki egykori collegistaként nagyon jól ismerte a könyvtárat, tudhatta, mely köteteket tudja áttemelni.⁵²

Az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára

„[...] ugyan lehet véletlenszerűnek tekinteni, hogy egy irodalomkutató intézetet itt [az Eötvös Collegium épületében] helyeztek el, azt azonban aligha, hogy az Irodalomtudományi Intézet munkájában az Eötvös Kollégium szellemisége folytatódott, és igyekezett megvalósulni a tudományos kutatásban.”⁵³

1953 őszén Klaniczay Tibor az MTA I. Osztályának szaktitkáraként megbírást kapott az Irodalomtörténeti Intézet megszervezésére. Novemberre Lakó György osztálytitkár elkészítette az első átfogó javaslatot,⁵⁴ az egyeztetések után

⁵¹ MTA ITI Archívum 16. fond 255/1953: Átvételi elismervény és 300/1953: A cserekönyvek jegyzéke. Az elvesztett könyvtárat említi: BUDA Attila: „Ősök, barátok, utódok közt vagyok”. Cs. Szabó László könyvtáráról. *Irodalomismeret* 16. évf. (2005) 4. sz., 24.

⁵² MTA ITI Archívum 16. fond 7/1951: Jelentés a könyvtár működéséről 1950. szept. 1-től dec. 31-ig.

⁵³ Bodnár György alapító munkatárs, későbbi igazgató szavai: „Itt Klaniczay, ugye dolgozol?” – Munkatársai beszélgetése mesterükről. *Irodalomismeret*, 16. évf. (2002) 5–6. sz., 23. Bodnár György 1948-tól collegista, az intézmény utolsó évében ifjúsági titkár, akkor, amikor a politikai propaganda teljesen háttérbe szorította a Collegium hagyományos szellemiségét. Erről az időszakról nyilatkozott Fodor András kérésére: FODOR 1991, 460–462.

⁵⁴ Lakó Györgynek, az MTA I. Osztálya titkárának javaslata Rusznyák Istvánnak, az MTA elnökének (1953. nov. 5.): „Az intézet elhelyezésére a legcélszerűbb megoldás az Eötvös kollégium épülete (XI., Nagyboldog-asszony u. 11–13.) volna, amelyben az MTA Nyelvtudományi Intézete is elhelyezést nyerne, mert itt van a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának fiókja, úgyhogy külön könyvtár felállításáról nem kellene gondoskodni, másrészt az épület szobabeosztása is alkalmas a kutatómunkára. [...] Az Eötvös kollégium épülete helyett építendő Diákszálló (400 személyes) építési költségvetése 2.000.000.-Ft” – Akadémiai Levéltár, Elnöki Titkárság iratai, 1953. Közli: SIMON Szuszsanna: *Az MTA ITI megalakulásának előtörténete*. <http://archivum.iti.mta.hu/kutatasieredmenyek>. [Letöltés ideje: 2009. december 10.]

1955 decemberében hagyta jóvá a kormány az Akadémia előterjesztését, és hozta létre az MTA *Irodalomtörténeti Intézetét* (1969-től *Irodalomtudományi Intézet*).

Fennmaradt a könyvtár munkatársainak álláspontját tükröző feljegyzés 1955 decemberéből,⁵⁵ amely nem tartja szerencsésnek az Eötvös Könyvtárnak az Irodalomtörténeti Intézethez csatolását. Érveik: az Akadémiai Könyvtár részeként sikerült az 1895 óta a legjobb szakemberek által fejlesztett értékes anyagát együtt tartani és továbbfejleszteni. A könyvtár nyilvánossá vált, némileg az Egyetemi Könyvtárat is tehermentesítette. Az intézethez csatolás a gyűjtőkör szűkülését, az állomány szétbomlását vonná maga után. Az Eötvös Könyvtár erősen túlnőtt egy intézeti könyvtár méretein, az Akadémiai Könyvtár szervezetében maradvá Dél-Buda tudományos könyvtári központjává nőhet, miközben épp oly szorosan együttműködhet az intézettel, mintha annak része lenne.

Az intézet 1956. január 2-án kezdte meg működését az egykori Eötvös Collegium épületének földszinti jobb szárnyán és az első emeleten, a Collegium kiváló könyvtára pedig az intézet könyvtára lett: 1956. január 30-án értesítette az MTA I. Osztálya szaktitkára Szőke Sándor könyvtárvezetőt, hogy az Akadémia Elnöksége egyetért az Irodalomtörténeti Intézethez csatolással.⁵⁶ Az egyeztetések során kiemelt fontosságú volt, hogy a könyvtár állománya a maga teljességében fennmaradjon, valamint az, hogy az intézeti kutatókon túl az épületben lakó egyetemisták számára is nyitott legyen – bár az első szervezeti és működési szabályzat még csak az olvasóterem használatát engedélyezte számukra.⁵⁷

Megalakulásakor az intézet munkáját a *Tudományos Tanács* irányította, amelynek elnökévé Sőtér Istvánt, titkárává Klaniczay Tibort nevezték ki, aki egyidejűleg az igazgatóhelyettesi tisztséget is betöltötte. A Kollégiummal való együttműködés biztosítéka volt, hogy az intézet vezetői és a tanács tagjainak többsége, sőt Németh Miklós – aki majd 50 évig dolgozott a könyvtárban, és 1975 és 1986 között annak vezetője volt – is Eötvös collegista volt egykor.

Az Eötvös Könyvtár napjainkban nyilvános szakkönyvtárként működik, kölcsönzési lehetőséggel az Irodalomtudományi Intézet munkatársai és az Eötvös Collegium hallgatói számára, de olvasóterme mindenki előtt nyitva áll. Kötetszáma jelenleg körülbelül 150 000, a könyvtári állomány 80%-a szakrend

⁵⁵ MTA ITI Archívum 16. fond 209/1955. Címzett és aláírás nélkül, a lap tetejére kézzel írva: „Az Eötvös Könyvtár dolgozóinak feljegyzése”.

⁵⁶ MTA ITI Archívum 16. fond 23/1956.

⁵⁷ 1952-ben a diákszálló az egyetemhez került, 1955-ben vette föl az Eötvös József Kollégium nevet, majd 1958-tól fokozatosan (egyelőre még az általános kollégium szervezetén belül) megindult a szakkollégiumi munka a régi Collegium szellemében. Erről részletesen: Tóth Gábor: Az Eötvös Kollégium 1957-től 1984-ig. In: NAGY József Zsigmond – SZIJÁRTÓ István (szerk.): *Tanulmányok az Eötvös Kollégium történetéből*. Budapest, Eötvös József Kollégium, 1989, 135–150.

szerinti elrendezésben szabadpolcon hozzáférhető – úgy, mint egykor az Eötvös Collegium fénykorában: az egykori szakrendi beosztás csaknem változatlan formában megmaradt, és a termekben e rend szerint elhelyezett köteteket szabadon olvashatják a polcok közötti asztalokhoz ülve kutatók és collegisták.

Zárt szekrényekben csak a fokozott védelmet élvező 1850 előtt kiadott magyar és külföldi könyvek gyűjteménye, valamint Eötvös József könyvhagyatéka van. Az egykori díszterem ma az olvasóterem kézikönyvekkel és folyóiratokkal. Az Eötvös-hagyatékot már az 1950-es átalakításkor kiköltöztették innen, ma az első emeleti folyosón lévő üveges könyvszekrényekben (sajnos nem az eredetiekben, azok komoly felújításra szorulnak) őrizzük.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996) . . .	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szojka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950).....	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban.....	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében.....	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban.....	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság.....	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium.....	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967).....	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967).....	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása.....	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.”

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Süle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukevényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia